

Ewa Piłat

Seniorzy jako kreatorzy polityki publicznej – przykłady dobrych praktyk: Forum III Wieku

Słowa kluczowe: Uniwersytety Trzeciego Wieku, polityka społeczna, osoby starsze, aktywność, Forum III Wieku

Keywords: The University of the Third Age, social policy, the elderly, activity, the Third Age Forum

SENIORS AS CREATORS OF PUBLIC POLICY – EXAMPLES OF GOOD PRACTICE: THE THIRD AGE FORUM

Abstract: In social policy there has been a considerable change in the attitude towards the elderly in Poland. The activity of state institutions, so far focused on fulfilling the basic needs of the most dependent seniors, has begun to support healthy ageing as well as independent and satisfying life in old age. Senior policy is created from the basics with public and social partnership. Society is represented by active seniors participating, among others, in the biggest social movement born in Poland after the period of political transformation, that is The Third Age Universities movement (Polish: UTW). In 2015 over 550 Third Age Universities gathered 160,000 active older persons.

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie dynamiki ewolucji polityki społecznej wobec osób starszych w Polsce. Wsparcie polskich instytucji państwowych¹ przez całe

¹ Przez instytucje państwowe rozumiem organy państwa (np. rząd, parlament, sądy), samorządu terytorialnego (urzędy, gminy, starostwa), instytucje edukacyjne, kulturalne, organizacje pozarządowe (związki zawodowe, stowarzyszenia, fundacje), które pełnią określone funkcje w społeczeństwie (za: Kijak, Szarota, 2013, s. 23).

dekady skierowane było niemal wyłącznie do seniorów bezradnych, ubogich, niesamodzielnych, chorych i samotnych. Od 2012 r. zmienił się model polityki społecznej wobec starzejącego się społeczeństwa. Wartością dla władz państwowych stało się również zdrowe starzenie oraz godne, niezależne i satysfakcjonujące życie w starości. Stało się tak na skutek aktywnej działalności seniorów skupionych wokół Uniwersytetów Trzeciego Wieku (UTW). Ten największy ruch obywatelski w III Rzeczypospolitej zrzeszał w 2015 r. w ponad 550 UTW ok. 160 tys.² aktywnych osób starszych, stając się poważnym partnerem dla administracji publicznej. Zaczął budować oddolnie politykę publiczną, która odpowiadała na zróżnicowane potrzeby zróżnicowanego środowiska osób starszych. Ta polityka została nazwana polityką senioralną. Największy wpływ na jej kształtowanie w Polsce wywarło Forum III Wieku – impreza towarzysząca Forum Ekonomicznemu³ w Krynicy. Na spotkania do Krynicy przyjeżdżają najważniejsi politycy, naukowcy, praktycy, eksperci. Apele, postulaty, rozwiązania problemów starzejącego się społeczeństwa zaproponowane podczas Forum III Wieku znajdują odzwierciedlenie w dokumentach rządowych i są realizowane przez organy administracji państwowej wszystkich szczebli. Polityka senioralna w Polsce odpowiada obecnie nie tylko na potrzeby osób najmniej samodzielnych, ale i tych bardzo aktywnych. Stanowi przykład dobrej praktyki polityki społecznej wobec starzejącego się społeczeństwa. Na uwagę zasługują zarówno jej cele i wartości, jak i sposób, w jaki jest kształtowana.

Materiał do artykułu gromadziłam, wykorzystując metodologię terenowych badań jakościowych (Babbie, 2004, s. 309 i nast.). Jako czynna dziennikarka miałam okazję obserwować od początku konsolidację ruchu osób starszych skupionych pierwotnie wokół UTW, a następnie rozszerzanie o inne grupy aktywnych seniorów. Uczestniczyłam we wszystkich siedmiu dotychczasowych edycjach Forum III Wieku. Prowadząc wywiady swobodne, rozmawiałam zarówno z gośćmi tej imprezy – politykami, naukowcami, ekspertami – praktykami, jak i z jej uczestnikami. Napisałam na ten temat kilkadziesiąt artykułów; na kilka z nich powołuję się w tym tekście. Uczestnicząc w Forum III Wieku, starałam się pisać artykuły zachowujące pełny obiektywizm. Wykorzystując obecnie tamte obserwacje uczestniczące do opisanie zjawiska budowania polityki senioralnej przez samych seniorów, jestem przekonana, że udało mi się zachować naukowy dystans do prezentowanego procesu.

Dlaczego Forum III Wieku?

Polityka senioralna w Polsce, którą chcę pokazać jako dobrą praktykę polityki publicznej, jest efektem końcowym całej kaskady zdarzeń i zjawisk społecznych. Po pierwsze, senio-

² Dane Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń UTW w Nowym Sączu.

³ Forum Ekonomiczne w Krynicy to międzynarodowe spotkania ludzi biznesu i polityki organizowane od 1990 r.

rzy skupieni w Uniwersytetach Trzeciego Wieku w Polsce musieli się zorganizować, aby dowieść swojej siły. Liczba UTW w Polsce rosła, ale przez długi czas były to rozproszone organizacje, funkcjonujące same dla siebie. Pierwszy UTW w Polsce powstał w 1975 r. w Warszawie. U progu transformacji ustrojowej, w 1989 r., istniało w Polsce zaledwie 9 Uniwersytetów Trzeciego Wieku, w roku 2008 – już 187, a w 2015 r. – 554. Skonsolidowanie tego ruchu obywatelskiego (ponad 60 proc. UTW to stowarzyszenia zakładane spontanicznie przez samych seniorów)⁴, skupiającego aktywne osoby starsze, było pierwszym krokiem w kierunku partnerstwa z administracją publiczną. Takiej siły władze nie mogły zignorować. Miejscem, gdzie odbywała się zarówno konsolidacja ruchu seniorów, jak i eksponowanie problemów dotyczących starzejącego się społeczeństwa, okazało się m.in. Forum III Wieku. Próby jednoczenia UTW w federacje czy porozumienia były i są podejmowane również w innych regionach Polski, jednak Forum III Wieku miało wyjątkową rangę, dzięki prestiżowi Forum Ekonomicznego, które określane jest jako „polskie Davos”⁵. Poza szwajcarskim uzdrowiskiem tylko w Krynicy można spotkać jednocześnie tylu premierów, ministrów, doradców, naukowców, parlamentarzystów (Piłat, 2011a, s. A3). Odbywające się od 1990 r. w Krynicy debaty, konferencje, panele dyskusyjne dotyczące przyszłości Europy i świata zyskują coraz większe znaczenie, mają coraz szerszą formułę i coraz więcej gości. W 2015 r. w ponad 200 wydarzeniach Forum Ekonomicznego uczestniczyło ponad 3000 gości z 60 krajów⁶, z czego około 200 osób stanowili uczestnicy Forum III Wieku.

Krótką historia Forum III Wieku

Pierwsze Forum III Wieku odbyło się w dniach 10–13 września 2009 r. Jednak seniorzy pojawili się w Krynicy jako uczestnicy debat i konferencji Forum Ekonomicznego kilka lat wcześniej. W 2005 r. Rada Programowa Forum Ekonomicznego po raz pierwszy zaprosiła do udziału w największej imprezie międzynarodowej w południowej Małopolsce słuchaczy lokalnego Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Nowym Sączu. Po czterech latach, w maju 2009 r., prezes Sądeckiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku podpisała pięcioletnie porozumienie z przewodniczącym Rady Programowej Forum Ekonomicznego o utworzeniu nowego obszaru tematycznego związanego z problemami demograficznymi w ramach „polskiego Davos”. Forum III Wieku, bo taką nazwę otrzymał nowy blok tematyczny, miało być miejscem, gdzie „styka się demografia z ekonomią” (Piłat, 2009, s. C7–C8). W pierwszym Forum III Wieku uczestniczyło ok. 230 gości, w tym kilkunastu z zagranicy. Zabrakło, niestety, zapowiadzianych ministrów polskiego rządu. W kolejnych edy-

⁴ Dane za Ogólnopolską Federacją Stowarzyszeń UTW. 20 proc. UTW funkcjonuje w strukturach uczelni wyższych, kolejne 20 proc. jako jednostki samorządu terytorialnego: w domach kultury, bibliotekach itp.

⁵ Davos – miasto-uzdrowisko we wschodniej Szwajcarii znane z odbywającego się tu co roku Światowego Forum Ekonomicznego.

⁶ www.forum-ekonomiczne.pl/dla-mediow/informacje-prasowe/, stan z dnia 11.01.2016.

cjach politycy już nie pozwolili sobie na nieobecność w Krynicy i Nowym Sączu. Forum stało się miejscem, gdzie nie wypada się nie pojawiać.

W II Forum wzięła udział nie tylko ówczesna minister pracy i polityki społecznej, ale też grupa parlamentarzystów oraz przedstawiciele samorządów lokalnych. Organizatorka imprezy, Wiesława Borczyk, mówiła: „Chcemy zwrócić uwagę na problemy starzejącego się społeczeństwa i zmobilizować polityków oraz naukowców do wypracowania rozwiązań systemowych, które zapewnią godne życie ludziom starszym” (Piłat, 2010a, s. C7), apelowała również przynajmniej o przedstawiciela interesów seniorów w rządzie, „bowiem sprawy ludzi starszych wymagają rozwiązań na najwyższym szczeblu. Wskaźniki demograficzne są alarmujące i najwyższy czas, aby przygotować instytucje państwowe do zmierzenia się z nimi. Gospodarka musi być bardziej srebrna, dostosowana do oczekiwań konsumentów z siwymi skrońmi, ale nie rezygnująca z nich jako pracowników” (Piłat, 2010b, s. C7). W ciągu kolejnych dwóch lat obydwie te postulaty zostały w znacznym stopniu spełnione. Seniorzy jako grupa nacisku zaczęli być dostrzegani przez polityków. To zbyt liczna grupa wyborców, aby ignorować jej problemy. Podczas II Forum III Wieku Carl Petrokofsky, dyrektor ds. zdrowia publicznego regionu południowo-wschodniego Wielkiej Brytanii, w obecności polskich polityków stwierdził: „(...) podziwiam, jak wy, Polacy, jesteście zorganizowani, jaką stanowicie siłę, z którą władze muszą się liczyć” (Piłat, 2010a, s. C7).

W 2011 r. uczestnicy III Forum III Wieku mieli okazję porozmawiać w Krynicy nawet z premierem Donaldem Tuskiem. Nawiązując do wcześniejszego (lipiec 2011 r.) spotkania z przedstawicielami Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Szczawnicy, premier zapowiedział powstanie programu wsparcia dla UTW i powołanie międzyresortowego zespołu ds. aktywizacji trzeciego wieku. Programowi wsparcia miała być przypisana, co bardzo ważne, pula środków na jego realizację.

1 lipca 2011 r. rozpoczęła się polska prezydencja w Radzie Unii Europejskiej, podczas której decyzją Parlamentu Europejskiego oraz Rady nr 940/2011/UE z dnia 14 września 2011 r. rok 2012 został ogłoszony Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej. Te wydarzenia, zapowiedziane podczas III edycji Forum III Wieku, mobilizowały uczestników do jeszcze większej aktywności. Zaangażowanie w organizacjach seniorskich, aktywność społeczna, uczenie się przez całe życie, pokazywanie osiągnięć osób starszych na forum publicznym zaczęło przynosić efekty w postaci coraz przychylniejszych komentarzy w mediach. Zaczął się zmieniać wizerunek starszego człowieka, a starość zaczynała być postrzegana „jako interesujący etap życia, a nie czas wykluczenia na jego margines” (Piłat, 2011b, s. C7). Przede wszystkim zaczęła się zmieniać polityka społeczna wobec osób starszych realizowana przez państwo.

Przełomowy rok 2012

Europejski Rok Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej, w Polsce jednocześnie Rok Uniwersytetów Trzeciego Wieku (ogłoszony przez Senat 1 lutego

2012 r.), okazał się przełomowy w kształtowaniu polskiej polityki senioralnej. 19 marca 2012 r. w Sali Kongresowej w Warszawie odbył się I Kongres Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Do Warszawy przyjechało ok. 3000 osób reprezentujących największy ruch obywatelski w III RP. W 2012 r. 385 UTW skupiało dużo ponad 100 tys. osób starszych. Organizator Forum III Wieku – Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń UTW – współorganizowała to ogromne przedsięwzięcie wraz z Ogólnopolskim Porozumieniem UTW oraz Fundacją dla Uniwersytetu Jagiellońskiego. O znaczeniu ruchu UTW świadczy fakt, że w I Kongresie UTW wzięli udział premier rządu i żona prezydenta państwa, rzecznik praw obywatelskich, ministrowie, posłowie, senatorowie, liczne grono naukowców.

W Sali Kongresowej zapowiedziano powołanie w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej wydziału ds. trzeciego wieku: „Ten wydział powinien objąć swoim działaniem wszystkie aspekty życia osób starszych, od zdrowia, przez pomoc społeczną, politykę rodzinną, edukację, aktywność społeczną, po kulturę i rozrywkę. Ludzie starsi są w różnej kondycji fizycznej i intelektualnej i mają różne oczekiwania wobec państwa” – wyjaśniał minister pracy (Piłat, 2012a, s. C8). O konieczności powołania działu administracji publicznej zajmującej się wyłącznie sprawami seniorów mówił również przewodniczący Parlamentarnego Zespołu ds. Uniwersytetów Trzeciego Wieku (a od maja 2014 r. przewodniczący Sejmowej Komisji Polityki Senioralnej): „Obecnie mamy 32 działy administracji rządowej, żaden z nich nie obejmuje problematyki osób starszych i wyzwań związanych ze starzeniem się społeczeństwa. Nowy dział administracji to przydzielenie tej problematyki do konkretnego resortu i ministra, który będzie zobowiązany do inicjowania polityki Rady Ministrów oraz opracowywania propozycji aktów prawnych. W Niemczech mamy Federalne Ministerstwo ds. Seniorów, w Parlamencie Europejskim grupę ds. osób starszych. Czas na Polskę” (Piłat, 2012b, s. C8).

Pięć miesięcy później Zarządzeniem nr 68 prezesa Rady Ministrów z dnia 16 sierpnia 2012 r. utworzono Departament Polityki Senioralnej w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej. Departament to więcej niż zapowiadany na I Kongresie UTW wydział w ministerstwie. Sprawy seniorów zyskały wyższą rangę. Departament Polityki Senioralnej odpowiada m.in. za stworzenie systemu wsparcia dla seniorów, realizację zadań z zakresu aktywnego starzenia, kreowanie działań mających na celu współpracę wewnątrz- i międzypokoleniową⁷. W polskiej polityce społecznej nastąpiła jakościowa zmiana. Wspieranie aktywności społecznej osób starszych znalazło się w katalogu obowiązków administracji publicznej. Objęła ona swoim działaniem nie tylko niedołężne, bezradne, wymagające pomocy osoby starsze, ale także zdrowych, energicznych, aktywnych seniorów, którzy potrzebują wsparcia, aby tę dobrą kondycję zachować jak najdłużej i nie powiększać w przyszłości grupy niesamodzielnych.

Departament Polityki Senioralnej jest odpowiedzialny za koordynację realizacji Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych (ASOS), uchwa-

⁷ <http://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/departament-polityki-senioralnej>, stan z dnia 11.01.2016.

lonego przez Radę Ministrów 24 sierpnia 2012 r. We wstępie do programu ASOS napisano: „Inspiracją do stworzenia Rządowego Programu na rzecz aktywności społecznej osób starszych na lata 2012–2013, zwanego dalej „Programem”, była obywatelska, publiczna identyfikacja problemów osób starszych, wynikająca z pogłębionej analizy i debaty dotyczącej procesów społecznych i demograficznych zachodzących w naszym kraju, na tle długofalowych wyzwań rozwojowych. Walorem sposobu tworzenia tego dokumentu jest zastosowanie w praktyce zasady partnerstwa publiczno-społecznego, integrującej w działaniu instytucje reprezentujące środowiska osób starszych i administrację publiczną”⁸.

Systemowym komponentem Rządowego Programu na rzecz aktywności społecznej osób starszych było powołanie w lutym 2013 r. Rady Polityki Senioralnej – organu konsultacyjnego i opiniodawczego przy ministrze pracy i polityki społecznej, w skład którego weszli eksperci, naukowcy, urzędnicy ministerialni, przedstawiciele organizacji seniorskich reprezentujący różne środowiska. Wyrażane podczas Forum III Wieku apele o reprezentację interesów seniorów w administracji publicznej zostały spełnione w dwojnasób – powstały Departament Polityki Senioralnej oraz Rada Polityki Senioralnej.

Próby rozwiązań systemowych w zakresie polityki senioralnej w Polsce

Jednym z ważniejszych efektów lobbingu środowiska aktywnych seniorów w Polsce była nowelizacja ustawy o samorządzie gminnym, która umożliwiła tworzenie gminnych rad seniorów (weszła w życie 30 listopada 2013 r.): „Oczekiwana przez środowiska seniorskie inicjatywa legislacyjna Parlamentarnego Zespołu ds. Uniwersytetów Trzeciego Wieku tworzy czytelną podstawę prawną dla funkcjonowania rad seniorów w samorządzie. Dzięki pracy rad seniorów osoby starsze będą mogły skutecznie korzystać z prawa do współdecydowania o tym, jak gmina ma funkcjonować, wyglądać, czemu służyć, na jakie programy i inwestycje wydawać środki budżetowe” (Szczერba, 2013).

24 grudnia 2013 r. Rada Ministrów przyjęła Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020. Było to wykonanie zobowiązania zapisanego w Rządowym Programie na rzecz Aktywności Osób Starszych na lata 2012–2013. Założenia zawierają katalog koniecznych działań w zakresie polityki społecznej dotyczącej osób starszych. Niewątpliwą zasługą środowisk skupionych wokół Forum III Wieku jest fakt, że w dokumencie „wykorzystano koncepcję aktywnego starzenia się, które jest definiowane jako proces umożliwiający zarówno jednostkom, jak i grupom społecznym zagospodarowanie ich potencjału z perspektywy całego życia, zachowania zarówno dobrostanu psychicznego i fizycznego, jak i aktywności zawodowej, społecznej oraz niezależności i samodzielności” (Uchwała nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r., s. 5).

⁸ <http://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/rzadowy-program-asos>, stan z dnia 11.01.2016.

Długofalowa strategia rządu wobec osób starszych oraz starzejącego się społeczeństwa okazała się pierwszym programem działania przygotowanym na taką skalę. Jest to niewątpliwie osiągnięcie rządu, ale należy docenić również rolę inicjatorów procesów, które doprowadziły do powstania strategii – środowiska samych seniorów, upominających się m.in. podczas kolejnych edycji Forum III Wieku o rozwiązania systemowe uwzględniające i wspierające również osoby aktywne i w miarę zdrowe. Polityka społeczna poprzednich lat nie interesowała się osobami, które same dawały sobie radę.

VII Forum III Wieku rozpoczęło się 9 września 2015 r. od informacji ministra pracy i polityki społecznej o uruchomieniu obok już istniejących ośrodków wsparcia dziennego 119 nowych placówek pobytu dziennego o nazwie Senior-WIGOR⁹ w Polsce. Zaledwie rok wcześniej, podczas inauguracji VI Forum III Wieku, minister pracy zapowiadał dopiero powstanie systemu wsparcia dla niesamodzielnych seniorów. Centra Senior-WIGOR, będące dziennymi domami pobytu, miały zaoferować opiekę, rehabilitację, bezpieczne i atrakcyjne formy spędzania czasu dla osób o ograniczonej samodzielności. Otoczenie profesjonalną darmową opieką niesamodzielnych osób starszych umożliwiło ich opiekunom rodzinnym kontynuowanie pracy zawodowej i wytnięcie od wyczerpującej opieki nad niesprawnymi bliskimi. Do 2020 r. rząd przeznaczy na utrzymanie centrów 370 mln PLN. Podczas inauguracji VII Forum minister zapowiedział uchwalenie ustawy o osobach starszych (uchwalono ją jeszcze podczas trwania Forum – 11 września 2015 r.). W tym akcie prawnym „osoba starsza” została zdefiniowana jako ta, która ukończyła 60 lat. Ustawa zobowiązuje rząd do monitorowania m.in. sytuacji zdrowotnej, mieszkaniowej, rodzinnej, aktywności społecznej i edukacyjnej osób starszych. Co roku do 31 października rząd powinien przedstawić Sejmowi raport nt. sytuacji seniorów. To gwarantuje, że osoby starsze nie znikną z debaty publicznej.

Październik 2015 r. przyniósł kolejną satysfakcję organizatorom Forum III Wieku – we wrześniu Sejm uchwalił zmianę prawa bankowego. Podczas V edycji Forum w 2013 r. w Krynicy o tzw. martwych kontach czy uśpionych rachunkach dyskutowano m.in. z prezesem Związku Banków Polskich. Zmiana prawa bankowego umożliwiła dostęp spadkobierców do kont zmarłych bliskich. Do tej pory banki skutecznie szukały spadkobierców dłużników, natomiast chroniły tajemnicą (przed spadkobiercami) tzw. rachunki nieaktywne. Szacuje się, że ulokowano na nich nawet 8 mld PLN.

Jeśli dodać do wspomnianych aktów prawnych ustawę o bezpłatnej (m.in. dla osób starszych) pomocy prawnej (wejdzie w życie od 1 stycznia 2016 r.), o co wielokrotnie upominano się na Forum III Wieku, to organizatorzy mogą się poczuć ukontentowani. Najważniejsze postulaty środowiska aktywnych seniorów znalazły się w uchwalonych już ustawach. Samo środowisko seniorów także zaczęło rosnąć w siłę. W VII Forum III Wieku we wrześniu 2015 r. wzięli udział przedstawiciele Rad Seniorów z całej Polski

⁹ WIGOR – akronim od słów: Wiedza, Integracja, Godność, Opieka, Ruch. Działalność centrów Senior-WIGOR opiera się na wymienionych celach.

oraz Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów, zrzeszającego ponad 500 tys. członków. Na tych trzech fundamentach został oparty Obywatelski Parlament Seniorów zwołany w Polsce po raz pierwszy 1 października 2015 r.

Nowy model polityki społecznej wobec osób starszych

Polityka społeczna wspierająca osoby starsze w Polsce w praktyce przez całe dekady była skupiona głównie na osobach niesamodzielnych. „Polityka społeczna wobec osób starszych koncentruje się na organizowaniu pomocy dla osób niepełnosprawnych i najsłabszych ekonomicznie, na instytucjonalizacji przedstawicielstw starszych mieszkańców na poziomie lokalnym, na organizacji systemów monitorowania poziomu zaspokojenia potrzeb starszych osób oraz organizacji procesu kształcenia kadr, działających w obszarze polityki społecznej” (Kijak, Szarota, 2013, s. 26). W ostatnich latach nastąpiła zmiana modelu. Przełomowym rokiem okazał się 2012 – Europejski Rok Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej. Dzięki środkom z Unii Europejskiej pozwalającym na finansowe wsparcie różnych form aktywności osób starszych powstało wiele organizacji pozarządowych działających na rzecz seniorów. Te istniejące zintensyfikowały działalność. Nigdy w mediach nie pisano i mówiono tyle i tak dobrze o seniorach jak w 2012 r. Nigdy nie było tylu działań na rzecz osób starszych i z nimi w roli głównej. Wykreowany został inny obraz starości. Ten wyjątkowy dla seniorów rok wart jest pogłębionej analizy badawczej.

W 2012 r. po raz pierwszy pojawiło się określenie „polityka senioralna”. Po zakończeniu obrad I Kongresu UTW w Warszawie (19–20 marca 2012 r.) komitet organizacyjny przygotował apel, stanowiący podsumowanie zjazdu trzech tysięcy uczestników. „Uznano, że potencjał UTW to bezcenny kapitał, jakiego nie uzyskał żaden wcześniejszy projekt senioralny. (...). UTW powinny stać się partnerem w kreowaniu **polityki senioralnej** państwa, a jednocześnie podejmować działania dla jej realizacji” (Piłat, 2012c, s. C7). Czym ona jest?

Definicja „polityki senioralnej” została zawarta w Założeniach Długofalowej Polityki Senioralnej na lata 2014–2020: „Polityka senioralna jest to ogół celowych działań organów administracji publicznej wszystkich szczebli oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia się”. „Celem polityki senioralnej w Polsce będzie wspieranie i zapewnienie możliwości aktywnego starzenia się w zdrowiu oraz możliwości prowadzenia w dalszym ciągu samodzielnego, niezależnego i satysfakcjonującego życia, nawet przy pewnych ograniczeniach funkcjonalnych” (Uchwała nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r., s. 4–6).

Tak zdefiniowana polityka publiczna wobec seniorów nie tylko terminologią¹⁰, ale przede wszystkim rozłożeniem akcentów różni się od dotychczasowych działań instytucji

¹⁰ Katarzyna Zamorska mówi np. o polityce społecznej wobec starzejącego się społeczeństwa (*Osoby starsze...*, 2011).

państwowych na rzecz tej grupy wiekowej. W polskim piśmiennictwie wnikliwie zanalizowano politykę społeczną wobec ludzi starych i starości (Szatur-Jaworska, Błędowski, Dziegielewska, 2006, s. 291 i nast.), wyraźnie rozróżniając charakter obu działalności. Politykę społeczną wobec ludzi starych definiuje się „jako działalność różnych podmiotów mającą na celu zaspokajanie potrzeb tej zbiorowości oraz kształtowanie odpowiednich relacji pomiędzy starszym pokoleniem a młodszymi generacjami – dzięki ograniczeniu uzależnienia starszych od młodszych, likwidacji różnych form społecznego wykluczenia ludzi starych, sprzyjaniu ich społecznej partycypacji oraz kształtowaniu stosunków międzypokoleniowej solidarności” (tamże, s. 291). Polityka wobec starości powinna zaś wspierać jednostki w kryzysach i zadaniach wynikających z tej fazy życia (tamże, s. 292).

Polityka senioralna stała się w Polsce po 2012 r. terminem powszechnie używanym, ale niejednoznacznym. Według Barbary Szatur-Jaworskiej „(...) na razie nie rozstrzygnięto, czy to powinna być odrębna dziedzina polityki państwa, czy raczej «przebiegająca w poprzek» polityk publicznych idea widoczna w polityce społecznej, gospodarczej, ludnościowej itd.” (Wiśniewski, 2015a, s. 18). „Dlatego lepiej jest używać określenia *polityka dla osób starszych*, tak jak mówimy o działaniach dla dzieci, młodzieży, osób pracujących – w tym ostatnim przypadku mówi się o polityce rynku pracy” (Perek-Białas, 2015, s. 14).

Mimo wątpliwości znaczeniowych młoda polska polityka publiczna staje się przedmiotem analiz i refleksji. Szatur-Jaworska uważa, że „nie ma i nie było w naszym kraju lobbingu środowisk osób starszych. (...) Aktualnie sporą grupą nacisku są uniwersytety trzeciego wieku, ale one nie mają jednego przedstawicielstwa, a w dodatku mogą reprezentować interesy osób najbardziej aktywnych. Uważam, że silny lobbing może powstać wtedy, gdy są istotne wspólne interesy grupy, która jest w stanie wyłonić program, ma dużą ekspercką kompetencję, co pozwala stać się partnerem dla decydentów” (Wiśniewski, 2015a, s. 19). Szukalski dodaje, że widać „zawłaszczanie polityki senioralnej przez organizacje reprezentujące seniorów lepiej wykształconych, zamożniejszych, o lepszej kondycji zdrowotnej. Uniwersytety Trzeciego Wieku, dzięki znakomitej sieci ogólnokrajowej i regionalnej, stały się przykładem dobra politycznego. (...) Choć podstawowa działalność UTW zasługuje na uznanie, jasno trzeba powiedzieć, iż instytucje te przejęły na siebie reprezentowanie środowiska seniorów, choć takimi zdecydowanie nie są z powodu nadreprezentacji osób relatywnie młodych, wykształconych, z miast przynajmniej powiatowych” (2015, s. 29).

Podsumowanie

Polityka senioralna w Polsce jest w trakcie kształtowania się. Inicjatywę tę od początku przejęły środowiska związane z Uniwersytetami Trzeciego Wieku, przede wszystkim podczas Forum III Wieku w Krynicy i Nowym Sączu. W tej chwili jest to ruch skonsolidowany i dobrze zorganizowany. O tym, że nie jest on reprezentatywny dla całego środowiska seniorów, zdawano sobie sprawę od pierwszej edycji Forum III Wieku. Warto się jednak zastanowić, kto ma reprezentować inne grupy społeczne osób starszych? Kto ma lobbować

w interesie niedołączonych, schorowanych, nieopuszczających domów lub placówek opiekuńczych ludzi starych? Oni sami? Kto będzie się wypowiadał w imieniu najliczniejszej grupy polskich seniorów, którzy są kompletnie niezainteresowani żadną działalnością? Aktywność społeczna polskich seniorów, kapitał społeczny tej grupy wiekowej jest bardzo niski (por. *Strategie działania w starzejącym się społeczeństwie* 2013, s. 17–37). Inicjatywę przejęli najbardziej aktywni, najlepiej wykształceni i stosunkowo młodzi w grupie starych. Wypowiadają się jednak w imieniu tych, którzy zabrać głosu nie mogą lub nie chcą. Wielokrotnie podczas Forum III Wieku analizowano projekt ustawy o osobach niesamodzielnych, zajmowano się osobami starszymi jako konsumentami i ich ochroną i zastanawiano się nad partycypacją (niską!) polskich seniorów w życiu społecznym. Uczestnicy ostatniego VII Forum III Wieku Forum zaapelowali do marszałek Sejmu o kontynuację Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego. Jego likwidacja jest sprzeczna z interesami osób starszych. Uczestnicy krynicko-sądeckich spotkań zwrócili się też do ministra administracji i cyfryzacji z wnioskiem o utworzenie rządowego programu edukacji cyfrowej osób starszych. Do prezydenta RP i rządu został z kolei skierowany wniosek o przygotowanie programów wsparcia i współpracy ze środowiskami polskich seniorów mieszkających za granicą, zwłaszcza na Wschodzie (Piłat, 2015 s. A6). Czy upomniano się wyłącznie o interesy środowiska związanego z UTW? To wreszcie z inicjatywy tej grupy społecznej zwołano Ogólnopolski Parlament Seniorów. Oprócz przedstawicieli środowisk reprezentowanych podczas Forum III Wieku: UTW, Rad Seniorów oraz Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów, w I sesji OPS była reprezentowana Koalicja na rzecz Niesamodzielnych zrzeszająca ok. 500 stowarzyszeń.

Nie jest pewne, czy Forum III Wieku zachowa w przyszłości rangę najważniejszej, cyklicznej imprezy, mającej wpływ na formułowanie strategii władz państwowych wobec osób starszych. Możliwe, że tę rolę przejmie działający od 1 października 2015 r. Obywatelski Parlament Seniorów. Jeśli nawet tak się stanie, na docenienie zasługują dotychczasowe efekty działania Forum III Wieku jako inicjatywy w Polsce pionierskiej, w mądry sposób angażującej potencjał intelektualny i energię samych seniorów, a przez to niezwykle skutecznej. Zaangażowanie i determinacja ruchu aktywnych seniorów, prestiż i ranga Forum III Wieku pozwoliły na stworzenie partnerstwa publiczno-społecznego. Jego efektem jest nowy model polityki publicznej, korzystny dla wszystkich grup zróżnicowanego środowiska osób starszych w Polsce.

Bibliografia

Babbie E., 2004, *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Warszawa.

Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady nr 940/2011/UE z dnia 14 września 2011 r. w sprawie Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej (2012), [w:] *Dziennik Urzędowy* L 246.

- Kijak R., Szarota Z., 2013, *Starość. Między diagnozą a działaniem*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
- Makuch M., Moroń D., (red.), 2011, *Osoby starsze w społeczeństwie. Społeczeństwo wobec osób starszych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Perek-Białas J., 2015, *Polityka senioralna a jakość życia osób starszych* [w:] *Polityka senioralna*, nr 1(1).
- Piłat E., 2009, *Forum III Wieku pokazało siłę osób starszych w Polsce* [w:] *Dziennik Polski*, nr 220.
- Piłat E., 2010a, *Nikt o nas, nic bez nas?* [w:] *Dziennik Polski*, nr 219.
- Piłat E., 2010b, *O wpływie demografii na gospodarkę* [w:] *Dziennik Polski*, nr 213.
- Piłat E., 2011a, *Krynickie konsylium nad światową gospodarką* [w:] *Dziennik Polski*, nr 207.
- Piłat E., 2011b, *Bohaterowie drugiej połowy życia* [w:] *Dziennik Polski*, nr 217.
- Piłat E., 2012a, *Kurs na srebrne tory* [w:] *Dziennik Polski*, nr 71.
- Piłat E., 2012b, *Nasi w parlamencie* [w:] *Dziennik Polski*, nr 77.
- Piłat E., 2012c, *Upominają się o sprawy seniorów* [w:] *Dziennik Polski*, nr 77.
- Piłat E., 2015, *Polacy starzeją się najszybciej, ale mają dużo wigoru* [w:] *Dziennik Polski*, nr 214.
- Szatur-Jaworska B., 2012, *Zasady polityk publicznych w starzejących się społeczeństwach* [w:] *Strategię działania w starzejącym się społeczeństwie. Tezy i rekomendacje*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa.
- Szatur-Jaworska B., Błędowski P., Dziegielewska M., 2006, *Polityka społeczna wobec ludzi starych i starości*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa.
- Szukalski P., 2015, *Regionalna polityka senioralna*, [w:] *Polityka senioralna*, nr 1(1).
- Uchwała Nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 [w:] *Monitor Polski*, 4 lutego 2014 r., Warszawa.
- Wiśniewski P., 2015a, *Decydenci nie myślą strategicznie* [w:] *Polityka Senioralna*, nr 1(1).
- Wiśniewski P., 2015b, *Jaka polityka senioralna?* [w:] *Polityka Senioralna*, nr 1(1).

Netografia

- <http://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/rzadowy-program-asos>, stan z dnia 11.01.2016.
- <http://www4.rp.pl/artykul/1074836-Polityka-senioralna-na-serio.html>, stan z dnia 11.01.2016.
- <http://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/rzadowy-program-asos>, stan z dnia 11.01.2016.
- <http://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/departament-polityki-senioralnej>, stan z dnia 11.01.2016.
- www.forum-ekonomiczne.pl/dla-mediow/informacje-prasowe/, stan z dnia 11.01.2016.